

บทที่ 5

สรุปและข้อเสนอแนะ

สรุป

การศึกษาเรื่องชีวิตในอุดมคติ ตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาจากคำสอนของพระพุทธศาสนา นิกายเถรวาท โดยศึกษาจากคำสอนในคัมภีร์พระไตรปิฎก และอรรถกถาเป็นหลัก โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติของชีวิตและความสำคัญของชีวิตในอุดมคติพร้อมทั้งชีวิตในอุดมคติตามหลักคำสอนพระพุทธศาสนา ตลอดจนวิธีการดำเนินชีวิตตามอุดมคติดังกล่าวว่าเป็นอย่างไร ซึ่งผลจากการศึกษาพบว่า ชีวิตอุดมคติตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนานี้ ประกอบด้วยเนื้อหาสำคัญ 3 ประเด็น คือ แนวคิดเรื่องชีวิต แนวคิดเรื่องวิถีชีวิต และแนวคิดเรื่องเป้าหมายของชีวิต โดยในแต่ละประเด็นมีความสอดคล้อง เชื่อมโยงกัน เป็นเหตุเป็นผลของกันและกัน กล่าวคือแนวคิดเรื่องวิถีชีวิต เป็นผลจากแนวคิดเรื่องธรรมชาติของชีวิต และเป้าหมายของชีวิตเป็นผลจากแนวคิดเรื่องวิถีชีวิต แนวคิดทั้งสามเรื่องสรุปได้ดังนี้คือ

แนวคิดเรื่องชีวิต ตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาอธิบายได้ 2 ลักษณะ คือ ลักษณะแรกอธิบาย ในแง่องค์ประกอบของชีวิต ในด้านต่าง ๆ คือ ธาตุ 6 เป็นการอธิบายองค์ประกอบขั้นพื้นฐานของชีวิต ประกอบด้วยธาตุ ปรฐ्वิธาตุ อาโปธาตุ เตโชธาตุ วาโยธาตุ อากาศธาตุ และวิญญูณธาตุ อายุคนะ 6 เป็นการอธิบายองค์ประกอบเชิงหน้าที่เพราะมีธาตุทั้ง 6 เป็นฐาน จึงเกิดมี อายุคนะ 6 ขึ้นมาได้ และเป็นสะพานเชื่อมโลกภายนอกกับชีวิต เรียกว่า อายุคนะภายใน ที่เชื่อมกับ สิ่งทีไปกระทบเรียกว่าอายุคนะภายนอก จับคู่กันได้ดังนี้ จักขุ อายุคนะ - รูป, โสตอายุคนะ - เสียง, มานอายุคนะ - กลิ่น, ชิวหาอายุคนะ - รส, กายอายุคนะ - โผฏฐัพพะ (สิ่งต้องกาย), มนอายุคนะ - ธรรมารมณ์ (สิ่งต้องใจ) และ จันท์ 5 เป็นการอธิบาย องค์ประกอบชีวิตเชิงบูรณาการ หรือสังเคราะห์ เป็นการรวมสิ่งประเภทเดียวกันเข้าด้วยกัน ประกอบด้วย รูปจันท์ เวทนาจันท์ สัญญาจันท์ สังขารจันท์ และวิญญูณจันท์ ลักษณะที่สอง อธิบายความหมายในแง่ของธรรมชาติชีวิต มี 2 ลักษณะ คือ ลักษณะที่สอดคล้องกับสรรพสิ่งต่าง ๆ เรียกว่า สามัญลักษณะ 3 หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ไตรลักษณ์ ประกอบด้วย อนิจลักษณะ คือ ความไม่เที่ยง (อนิจจัง), ทุกขลักษณะคือ สภาวะที่ถูกบีบคั้น กดดัน (ทุกขัง) และ อนัตตลักษณะคือ ความไม่

เป็นไปตามอำนาจ โดยเป็นไปตามที่มันเป็น (อนัตตา) อีกลักษณะหนึ่งคือ ลักษณะที่เป็นไปตามธรรมชาติของชีวิตมี 4 อย่าง อย่างแรกคือ วัฏฏะ 3 หรือวงจรชีวิต ไตรวัฏฏ์ 3 ประกอบด้วย กิเลส วัฏฏ์ ตัวเหตุที่ผลักดันให้คิดปรุงแต่งกระทำการต่าง ๆ กรรมวัฏฏ์ การกระทำหรือกรรมทั้งหลายที่ปรุงแต่งชีวิตให้เป็นไปหรือดำเนินไป และวิปากวัฏฏ์สภาพชีวิตที่เป็นผลแห่งการปรุงแต่งกรรม และกลับเป็นเหตุเสริมสร้างกิเลสต่อไป อย่างที่สอง คือ ทุกข์ 12 เป็นทุกข์ที่ปรากฏในคำสอน อริยสัจ 4 แบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ ทุกข์ทางกาย หรือทุกข์ประจำ ได้แก่ ความเกิด ความแก่ ความเจ็บ และความตาย ซึ่งเกิดขึ้นกับร่างกาย อีกอย่างหนึ่งคือทุกข์ทางใจ หรือทุกข์จร ได้แก่ ทุกข์ซึ่งเกิดขึ้นในบางครั้งบางคราว อย่างที่สาม คือ ชีวิตลักษณะ 4 เป็นสัจจัตถุญาณขั้นมูลฐานของชีวิตที่ผลักดันให้ชีวิตแสวงหาเป้าหมายของชีวิต ประกอบด้วย ความอยากมีชีวิตอยู่ (ชีวิตุกาม), ความไม่อยากตาย (อมริตुकาม), ความอยากมีความสุข (สุขุกาม), ความไม่อยากทุกข์ (ทุกขปฏิกุกถ) และสำหรับลักษณะที่เป็นไปตามธรรมชาติของชีวิต อย่างสุดท้าย คือ การแสวงหาที่พึงอันเป็นผลจากธรรมชาติของชีวิต มีผลให้ชีวิตประสบกับความสุขและความทุกข์ โดยมีสัจจัตถุญาณในการแสวงหาความสุข ซึ่งตามคำสอนของพระพุทธศาสนาได้ชี้ให้เห็นว่า ชีวิตมีความต้องการที่พึงสำหรับเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตและแสวงหาเป้าหมาย ที่พึงดังกล่าวนี้ ตามคำสอนของพระพุทธศาสนา ก็คือ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ ซึ่งมีวิธีการและขั้นตอนกำหนดไว้ โดยให้ใช้ปัญญาไคร่ครวญในการดำเนินชีวิต ให้ถูกต้องและสอดคล้องกับธรรมชาติของชีวิต

แนวคิดเรื่องวิถีชีวิต ตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาได้แสดงไว้ 2 ระบบ ระบบแรกเรียกว่า อคาริยวินัย เป็นระบบการปฏิบัติหรือการดำเนินชีวิตสำหรับคฤหัสถ์ หรือชาวบ้าน ประกอบด้วยหลักคำสอนในพระสูตรต่าง ๆ ได้แก่ ติฐฐัมมิกัตถะ 4 (ประโยชน์ในปัจจุบัน), กรรมกิเลส 4 (การกระทำที่ทำให้เศร้าหมอง), อคติ 4 (ความลำเอียง), อบายมุข 6 (ทางเสื่อม), ทิส 6 (หน้าที่ประจำตัว), สังคหวัตถุ 4 (ความรัก-ความสามัคคี), กุศลกรรมบถ 10 (เจตนา งคนวน การกระทำ), สัมปรายิกัตถะ 4 (ประโยชน์ภายนอก), บุญกิริยาวัตถุ 3 (การทำบุญ), ชีวิตประเสริฐ 10 (ความเจริญที่ประเสริฐ) ระบบที่สอง เรียกว่าอนาคาริยวินัยเป็นระบบการปฏิบัติหรือการดำเนินชีวิตสำหรับบรรพชิต หรือนักบวช เป็นระบบการเรียนรู้และปฏิบัติ ตามหลัก 3 ประการ เรียกว่า สิกขา 3 คือ อธิศีลสิกขา เป็นการปฏิบัติ รักษากาย วาจา ใจ ให้ปราศจากโทษ อธิจิตสิกขา เป็นการปฏิบัติ รักษาจิต ให้แน่วแน่ควรแก่การงาน และอธิปัญญาสิกขาเป็นการปฏิบัติ โดยใช้ปัญญาจากการปฏิบัติรักษาชีวิตที่แน่วแน่นั้น ให้รอบรู้สัจธรรมในการดำเนินชีวิตทั้ง 2 ระบบนี้ ตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นรูปแบบการดำเนินชีวิตที่มุ่งเน้น การใช้ปัญญาในการดำเนินชีวิต กล่าวคือการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติของชีวิต หรือเรียกอีกอย่าง

ว่าวิถีแห่งคุณธรรม หรือปัญญาชีวิต ทั้งสองระบบมีแนวทางในการปฏิบัติ 2 ลักษณะ ลักษณะแรกเป็นการปฏิบัติที่ต้องละหรือปหานวิถี เป็นข้อที่ต้องฝึกหัดละ ลักษณะที่สองเป็นการปฏิบัติที่ทำให้เกิดขึ้นมีขึ้นหรือภาวนาวิถีเป็นข้อที่ต้องปฏิบัติให้เกิดขึ้นและมีขึ้น

แนวคิดเรื่องเป้าหมายของชีวิต จากการดำเนินชีวิต ตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ที่มีไตรสรณคมน์เป็นสรณะหรือเป็นที่พึ่งนี้ เมื่อประพฤติปฏิบัติตนตามแนวทางในหลักคำสอนแล้วในคำสอนพระพุทธศาสนา จึงให้เห็นว่าทุกข์ที่เป็นอยู่กับชีวิตนี้จะสามารถทำให้ดับลงได้ โดยทุกข์ที่ดับลงนั้น เป็นทั้งทุกข์ทางกายหรือทุกข์ประจำและทุกข์ทางใจ หรือทุกข์จร เมื่อทุกข์นั้นดับลงแล้ว เรียกอีกอย่างหนึ่งได้ว่าเป็นความสุข ดังนั้น จึงสามารถอธิบายได้ 2 นัย นัยแรกคือการดับทุกข์ นัยที่สองคือ ความสุขโดยตรง ซึ่งเป็นเป้าหมายที่ตรงกับลักษณะของชีวิต หรือสัจจัตถญาณของชีวิต ใน 2 ระดับระดับแรก คือ เป้าหมายในระดับธรรมดา (กามสุข) สุขจากกามคุณ 5 เป็นความสุขที่แฝงด้วยความทุกข์อยู่มากกว่าสุข ซึ่งความสุขในประเภทนี้จำเป็นต้องอาศัยปัญญาในการรู้จักและพิจารณาไม่ให้ตกเป็นทาส ซึ่งก่อให้เกิดโทษและทุกข์ตามมาอีกด้วย ระดับที่สอง คือ เป้าหมายในระดับสูงสุด (เนกขัมมสุข) เป็นความสุขที่ไม่เกี่ยวข้องกับกาม หรือความสุขในระดับธรรมดา ได้แก่ ฌานสุข หรือสุขที่เกิดจากฌาน เป็นความสุขที่เป็นวิบากของฌาน เป็นผลจากการปฏิบัติสมาธิ ตั้งแต่ปฐมฌาน จนกระทั่งจตุตถฌาน (รูปฌานและอรุปรฌาน) และหมายรวมถึง สัจจญาณเวทียนิโรธสมาบัติสุข และนิพพานสุข ที่เป็นความสุขที่ปราศจากสัญญาและเวทนาทั้งหมดเข้าร่วมอยู่ในความสุขในระดับนี้ด้วย

จากแนวคิดทั้ง 3 ประเด็น จึงให้ภาพรวมของชีวิตในอุดมคติตามคำสอนของพระพุทธศาสนาว่า ชีวิตที่มีคุณค่าและมีคุณภาพต้องเป็นชีวิตที่ประกอบด้วยปัญญา อันเป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์รู้จักธรรมชาติของชีวิต วิถีชีวิตอันถูกต้องและเป้าหมายอันแท้จริงของชีวิตในแต่ละระดับได้อย่างถูกต้อง อันจะทำให้ชีวิตเป็นชีวิตที่สมบูรณ์ที่เรียกว่าชีวิตในอุดมคติ

ข้อเสนอแนะ

งานวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาค้นหาแนวคิดเรื่องชีวิตในอุดมคติตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาว่าเป็นอย่างไร โดยมีเนื้อหาครอบคลุม 3 เรื่องประกอบกัน คือ แนวคิดเรื่องชีวิต แนวคิดเรื่องวิถีชีวิต และแนวคิดเรื่องเป้าหมายของชีวิต สิ่งที่ผู้วิจัยเห็นควรเสนอแนะมีใน 2 หัวข้อ คือ ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับงานวิจัย ดังนี้

ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย กล่าวคือ การนำความรู้ที่ได้จากการวิจัยมาเป็นแนวทางการประยุกต์ใช้ในชีวิต 3 เรื่อง เรื่องแรกคือ การดำเนินชีวิต งานวิจัยนี้สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ ทั้งในด้านความเข้าใจเรื่องชีวิต การดำเนินชีวิต และเป้าหมายของชีวิต ให้สอดคล้องกับความต้องการของตนในวิถีชีวิตและเป้าหมายของชีวิตต่อไป เนื่องจากได้นำแนวคิดและหลักการที่ใช้เป็นแนวทางการดำเนินชีวิต ที่สอดคล้องกับธรรมชาติของชีวิต ซึ่งหากได้ทำความเข้าใจ และศึกษาพิจารณาตามจนเกิดความเข้าใจในแนวทางดังกล่าว จะนำมาปฏิบัติอย่างถูกต้อง โดยมีพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ เป็นสภระ เรื่องที่สอง การแก้ไขปัญหาชีวิต งานวิจัยชีวิตในอุดมคติตามหลักคำสอนนี้บ่งบอกถึง สิ่งที่เป็นพื้นฐานทางธรรมชาติของชีวิต ประการหนึ่ง คือความทุกข์ของชีวิตที่ปรากฏนั้น เป็นกระบวนการที่เป็นอยู่ โดยตัวของมันเอง แนวทางการดำเนินชีวิตที่ปรากฏนี้ ย่อมเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาชีวิตด้วยเช่นกัน กล่าวคือ ปัญหาชีวิต คือทุกข์ แนวทางการดำเนินชีวิตเป็นวิธีการแก้ไข ที่นำไปสู่ความทุกข์ที่ทุก ๆ คน ต้องการ ในแต่ละระดับจึงสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดผลในทางปฏิบัติได้ในระดับหนึ่ง เรื่องที่สาม ประโยชน์ในการนำไปใช้ในการศึกษาคำสอนของพระพุทธศาสนาที่รวบรวมจาก คัมภีร์พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล และข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้เชี่ยวชาญด้านมนุษยศาสตร์ ที่เป็นการรวบรวม เฉพาะเรื่องชีวิตในอุดมคติ ตั้งแต่ความหมายของชีวิต จนกระทั่งถึงเป้าหมายของชีวิต จึงเหมาะสมและสามารถที่จะใช้ประโยชน์และสะดวกแก่การค้นคว้าในการศึกษาวิจัยในเรื่องที่มีความเกี่ยวข้องกันต่อไป

ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับงานวิจัย ผู้วิจัยเห็นว่า การวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาค้นหาคำสอนพระพุทธศาสนาในสายเถรวาท ที่ยึดหลักธรรมในคัมภีร์พระไตรปิฎกและอรรถกถา เป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งคำสอนของพระพุทธศาสนาในปัจจุบันมีความหลากหลาย ทั้งในส่วนของเถรวาทและมหายาน จึงเห็นควรให้มีการมีการศึกษาเพิ่มเติมในหัวข้อต่าง ๆ เช่น

1. ศึกษาชีวิตในอุดมคติตามหลักคำสอนพระพุทธศาสนาในนิกายอื่น ๆ
2. ศึกษาเปรียบเทียบชีวิตในอุดมคติตามหลักคำสอนพระพุทธศาสนา ในแต่ละนิกาย เพื่อให้ทราบถึงความสอดคล้องหรือความแตกต่าง